

"Research Article"

10.71737/JPM.2026.11045909

Presenting the model of citizenship rights and its role in the management system (with the approach of jurisprudence and Islamic principles)

Muslim Orangi¹, Seyyed Mohammad Taghi Alavi², Rahim Vakilzadeh³

Abstract

Citizenship rights is one of the important topics and topics that widely pay attention to justice and equality and has found a special place in social, political and legal theories. Civil and political, they have participated in various fields and they have the right to assume duties and responsibilities in line with the better management of the society and the creation of order. The purpose of this article is to present a model of citizenship rights from the perspective of Islamic jurisprudence and principles, and to achieve this goal, a mixed qualitative and quantitative method has been used in this article. In the qualitative part of the content analysis method and in the quantitative part of the survey method to confirm the model, which was used by polling 20 experts in the field of citizenship law and law professors. The research findings in the qualitative part show that the dimensions of the model of citizenship rights from the perspective of Islamic jurisprudence and fundamentals include 5 dimensions: 1- human dignity 2- supervision of citizens over managers 3- realization of justice and service 4- citizenship rights and welfare standards 5- citizenship rights and It is participation, and in the quantitative part, it is concluded by using the structural equation modeling method that the mentioned 5 dimensions are approved by the expert community.

Keywords: Legal Foundations, Citizenship Rights, Islam, Human Capital Productivity Management

1. Ph.D candidate, Department of Public Law, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran

2. Professor, Department of Private Law, University of Tabriz, Tabriz, Iran
Iran.alavi@tabrizu.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

1. Introduction

Citizenship rights, as rules and regulations that determine the rights of the individual and the government and the territory of their authority against each other, is one of the most important topics in the current world. In the Islamic government of Iran, the legal relationship between the individual and the government has a special place, and the rights and privileges of individuals have been comprehensively explained in the constitution. The main sources of Iran's fundamental rights are derived from Islamic jurisprudence, and the declaration of fundamental rights and freedoms of individuals is its most fundamental part. Although the term "citizen's rights" is not used in the Constitution of Iran, definitions such as "nation's rights", "public rights" and "individual and social rights" are used. This research, with an analytical and descriptive method, seeks to examine the juridical and legal foundations of citizenship rights in Islamic jurisprudence. Also, a comparative study will be done with Iran's legal system and the place of citizenship rights in it. Correspondences and contradictions of Iran's legal system with Islamic jurisprudence will be examined and suggestions will be made to update jurisprudence sources and legal system in Iran. Considering the position of citizenship rights in Iran's constitutional law, it is necessary to study and examine its legal and jurisprudential foundations in Iran's legal system and adapt it to authentic Islamic foundations. In this regard, several researches have been carried out, some of which are mentioned below.

2. Literature Review

Nasiri et al. (1401) developed a model for citizenship rights in which attention to organizational culture, legal and social requirements, and technological barriers are considered as key components. They believed that discovering talents and preserving human dignity can play an effective role in improving citizenship rights. In this regard, Mohammadi Moghadam and colleagues (1400) sought to explain the principles of social justice and the importance of respecting the rights of citizens by emphasizing Nahj al-Balagha. Khodabakhsh et al. (1400) investigated the mutual role of the government and citizens with a jurisprudential approach and came to the conclusion that the government is obliged to guarantee the rights of citizens, while the citizens are also obliged to comply with the laws. Also, Tadzki et

al. (2018) showed that personal development and professional ethics can lead to the improvement of organizational performance. Finally, Habibzadeh and Marandi (2015) emphasizing human dignity and human rights within the framework of the Islamic Republic of Iran's constitution, emphasized that respect for these values is the basis of legitimate government.

3. Methodology

The current research is of qualitative-quantitative type, which will be studied and analyzed in the qualitative part by examining legal texts and materials related to the subject. The statistical population of this research in the qualitative section is all the texts, books, articles, etc. related to the subject of the research. Also, the statistical population of this research includes 20 experts in the field of citizenship rights and law professors. In the qualitative part of the current research, in order to investigate the role of citizenship rights indicators from the perspective of Islamic jurisprudence and principles in human resource productivity management, information was collected based on the library method and thematic analysis method was used to analyze the data. According to the mentioned research method, in this research, in order to design the model of citizenship rights from the perspective of Islamic jurisprudence and principles and its role in improving the human capital productivity management system from the existing lectures, notes, interviews and articles. It has been used around the issue of citizenship rights in Islam and jurisprudence. Finally, for more certainty, the identified categories were provided to 20 experts in the field of citizenship law and public law professors, and the categories were examined for validation from the perspective of achieving the research goal. The steps to achieve this goal are explained below. Finally, in order to test the model in the statistical population, the structural equation modeling method of the partial least squares method has been used using a researcher-made questionnaire tool.

4. Result

Using the qualitative method, 5 categories, 14 concepts and 86 indicators were determined for the model. In the continuation of the research, the confirmatory factor analysis technique has been used to test and verify the applicability of the model, as well as to determine the importance and rank of

each of the variables. According to figure (2), because the significant numbers obtained from the t-test for all paths between the model of citizenship rights from the point of view of Islamic jurisprudence and foundations and its role in improving the human capital productivity management system are greater than 1.96, so at the error level of 05 0/ The relationship between citizenship rights from the point of view of Islamic jurisprudence and fundamentals and meaningful categories, and these categories measure citizenship rights well from the perspective of Islamic jurisprudence and fundamentals. In general, according to the results obtained from the relevant figures and tables, as well as the values obtained for factor loadings and significant coefficients, the relationship between citizenship rights from the point of view of jurisprudence and Islamic principles - categories - concepts - codes was confirmed. . In the general conclusion of this section, the dimensions and components and results of the final model of citizenship rights from the point of view of Islamic jurisprudence and fundamentals with a confidence factor of 95% have a favorable dependence and coherence. Human 2 citizens' supervision of managers. Fulfillment of justice and service. Citizenship rights and welfare standards 5 examined citizenship rights and participation have created a significant weight and at the 95% confidence level, they have been able to have a significant factor load.

5. Discussion

Citizenship rights are among the emerging concepts that pay special attention to equality and justice and have found a place in social, political and legal theories. Citizenship is realized when all the people of an organization have all civil and political rights and have easy access to the desired opportunities of life in economic and social terms. Employees as members of an organization participate in different areas and Along with the rights they have, they also assume responsibilities in order to better manage society and create order. This article describes the concept, components and indicators of citizenship rights based on Islamic jurisprudence and foundations, and its impact. It examines the observance of the productivity management of human resources and states that the observance and guarantee of the productivity management of human resources is not possible except in the shadow of the realization of the indicators of citizenship rights.

10.71737/JPM.2026.11045909

ارایه‌ی مدل حقوق شهروندی و نقش آن در نظام مدیریت (با رویکرد فقه و مبانی اسلامی)

مسلم اورنگی^۴، سیدمحمدتقی علوی^۵، رحیم وکیل‌زاده^۶

چکیده

حقوق شهروندی از مباحث و مطالب مهمی است که به طور گسترده‌ای به عدالت و مساوات توجه دارد و در نظریات، اجتماعی سیاسی و حقوقی جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است. مقوله «شهروندی» هنگامی در یک جامعه تحقق مییابد که همه اعضای آن جامعه از تمامی حقوق مدنی و سیاسی برخوردار بوده در حوزه‌های مختلف مشارکت داشته و در برابر حقوقی که دارند وظایف و مسئولیت‌هایی را در راستای اداره بهتر جامعه و ایجاد نظم بر عهده بگیرند. هدف مقاله حاضر ارایه مدل حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی است که برای دستیابی به این هدف در مقاله حاضر از روش آمیخته کیفی و کمی استفاده شده است. که در بخش کیفی از روش تحلیل مضمون و در بخش کمی از روش پیمایشی جهت تایید الگو که به وسیله نظر سنجی از ۲۰ نفر خبره حوزه حقوق شهروندی و اساتید رشته حقوق استفاده شده است. یافته‌های تحقیق در بخش کیفی نشان می‌دهد که ابعاد الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی شامل ۵ بعد: ۱- کرامت انسانی ۲- نظارت شهروندان بر مدیران ۳- تحقق عدالت و خدمتگزاری ۴- حقوق شهروندی و استانداردهای رفاهی ۵- حقوق شهروندی و مشارکت می‌باشد و در بخش کمی نیز با استفاده از روش مدل سازی معادلات ساختاری نتیجه گرفته می‌شود که ابعاد ۵ گانه مذکور مورد تأیید جامعه خبرگان نیز هست.

کلیدواژه‌ها: مبانی حقوقی، حقوق شهروندی، اسلام، مدیریت بهره‌وری سرمایه انسانی

۴. دانشجوی دکتری گروه حقوق عمومی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

۵. استاد گروه حقوق خصوصی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. alavi@tabrizu.ac.ir

۶. دانشیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

مقدمه

رابطه فرد و دولت از دیرباز مورد بحث بوده است. در یونان باستان، شهروندی به معنای عضویت در دولت و همراه با حقوق و تکالیف خاص بود، اما فقط شامل اقلیت خاصی می‌شد. در مقابل، مفهوم جدید شهروندی بر برابری و همگانی بودن حقوق و تکالیف تأکید دارد. مکاتب فکری مختلف، نظرات متفاوتی درباره حقوق و تکالیف شهروندی ارائه می‌دهند (هیوود، ۱۳۸۳، ص ۲۷۹). از این‌رو حقوق، تکالیف و مسئولیت‌های شهروند به طور مستقیم و چندسویه به هم مرتبط هستند. مکاتب فکری مختلف با دیدگاه‌های متفاوت، برداشت‌های گوناگونی از این مفاهیم ارائه می‌دهند. دو دیدگاه اصلی در این زمینه، مکتب مادی و مکتب معنوی هستند. دستور ادیان الهی، به‌ویژه دین مبین اسلام، کامل‌ترین راهنما برای اداره‌ی امور بشری است. این دستورات با توجه به فطرت انسانی و کرامت انسان‌ها وضع شده‌اند و به کمال معنوی و مادی انسان توجه دارند. حضرت علی (ع) در نهج‌البلاغه، به عنوان مفسر قرآن و اسلام، راهنمای ما در شناخت بهترین مسیر زندگی هستند. از طرفی اهمیت حقوق شهروندی در نظام بین‌المللی و ارتباط آن با حقوق بشر، موضوعی مورد بحث جامعه‌شناسان، تحلیل‌گران اجتماعی، علمای دین و دولت‌مردان است. آگاهی از حقوق شهروندی به عنوان یک نیاز اساسی برای تمام شهروندان در جامعه بین‌المللی مطرح شده است. رشد آگاهی از حقوق شهروندی نه به طور خودبه‌خود، بلکه به دلیل احساس نیاز جوامع نوین به درک این آگاهی و بصیرت رخ داده است. عدم توجه به حقوق شهروندی به روابط و تعاملات آسیب می‌رساند و هزینه‌ها را افزایش می‌دهد. «حقوق شهروندی» انعکاس‌دهنده آرمان جهانی «عدالت» و جامعه‌ای عادلانه است که در آن هر انسانی از زندگی شرافتمندانه همراه با صلح، امنیت و رفاه برخوردار باشد. شهروندی یک قرارداد اجتماعی متقابل است که شامل حقوق و تکالیف متقابل دولت و مردم و همچنین احساس مشترک هویت ملی و اجتماعی در یک محدوده مشخص می‌شود. حقوق شهروندی در نگاه غربی بیشتر ناظر به حقوق مشارکت شهروندان در اداره امور کشور است و

ابعاد متفاوت آن را دربر می‌گیرد. معنا و مفهوم اصلی حقوق شهروندی، رعایت و حفظ حقوق افراد و انسان‌ها در بخش کلان جامعه است. از طرفی اصلی‌ترین سؤالی که در این حوزه مطرح است این است که در اندیشه اسلامی انسان حق مدار است یا تکلیف مدار؟ آیا اسلام به انسان به‌عنوان موجودی می‌نگرد که باید هرآنچه را که در تعالیم اسلامی آمده است به‌عنوان تکلیف انجام دهد و در چارچوب تعبد به تکامل برسد؟ یا اینکه این‌گونه نیست و انسان از حقوق مختلفی برخوردار است تا در سایه اختیار به رشد و تعالی برسد. حقوق شهروندی دارای گفتمانی حق - تکلیف مدار است و لذا روشن‌شدن نحوه ارتباط این حق و تکلیف، ماهیت و مبانی حقوق شهروندی در اسلام را مشخص خواهد کرد. معیار اصلی شهروندی در اسلام بر عقیده و مذهب استوار است و معیارهایی از قبیل نژاد، قوم، منطقه، خاک و خون در تابعیت مردود است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ص ۱۹۷ و ۱۹۸). هر مسلمانی در اسلام از حقوق شهروندی برخوردار است؛ بدون آنکه نیاز به تشریفات خاص باشد. از سوی دیگر، اهل کتاب بر اساس قرارداد ذمه (شهید ثانی، ۱۴۱۵ق، ص ۶۷) و رعایت شرایط آن، شهروند حکومت اسلامی شمرده می‌شوند و می‌توانند در دارالاسلام اقامت گزینند (النجفی، ۱۳۶۲، ص ۲۲۶) و از حقوق مبتنی بر آن برخوردار شوند؛ جز مواردی که استثنا شده‌اند و برخی از فقها برقراری تابعیت و شهروندی برای آنان را بر اساس قرارداد و معاهده ممکن دانسته‌اند (شیرازی، ۱۴۰۹ق، ص ۲۸ و ۲۹).

«شهروندی» در اسلام بر اساس عقیده، معاهده و پیمان خواهد بود و همه گروه‌های انسانی در قلمرو حکومت اسلامی از حداقل حقوق شهروندی برخوردار خواهند بود (مطهری، ۱۳۸۲، ص ۸۱ و ۸۲). آیت‌الله جوادی آملی می‌نویسد: در اسلام حق و تکلیف به جز درباره خداوند در همه موارد دوجانبه بوده و تلازم دارد (جوادی آملی، ۱۳۸۵، ص ۲۷۷). در اسلام حق و تکلیف همواره دوجانبه است و در واقع موقعیت شهروندی از این جهت ساختار دوگانه دارد و مرکب از حق و تکلیف است. در نظام حقوقی اسلام این‌گونه نیست که موقعیت شهروندی

فقط برخوردار از حقوق را به ارمغان آورد یا شهروند را موجود مکلف تعریف کند. برخلاف برخی از افراد (سروش) که بدون جداسازی رابطه انسان با خداوند و انسان با جامعه و دولت، این‌گونه قضاوت می‌کنند که در سنت - در برابر مدرنیته - انسان تنها به تکالیفی می‌اندیشید که فقها برای او تبیین می‌کردند (جوادی آملی، ۱۳۸۵، ص ۲۵۹).

در رهیافت کلامی به حقوق شهروندی باید به تبیین مفاهیمی چون اسلام، ایمان، احسان، امت اسلامی، دارالایمان و دارالکفر و... پرداخته شود. این واقعیت را باید مطرح نمود که نظرات علمای اسلام در این خصوص متفاوت است. سؤالی که در این خصوص مطرح می‌گردد این است که معیار حقوق اجتماعی و سیاسی شهروندی چیست؛ اسلام یا ایمان؟ و برای پاسخ به این سؤال باید نظرات تمام فرق اسلامی و علمای اسلامی شیعه و سنی مورد بررسی گردد.

در حقوق ما (ایرانیان) لااقل با این عنوان - شهروندی - سابقه‌چندانی ندارد. تنها دکتر قاضی در کتاب «بایسته‌های حقوق اساسی» اشاره‌ای به این مفهوم دارد و شهروند را انسان‌های ساکن و مقیم در یک کشور، اعم از اتباع و بیگانگان که در سرزمین یک دولت - کشور و تحت حاکمیت آن هستند تعریف می‌کند. درحالی‌که در تعریف شهروند می‌توان گفت که شهروند کسی است که حقوق فردی و جمعی خود را می‌شناسد و از آنها دفاع می‌کند، قانون را می‌شناسد و به آن عمل می‌کند و از طریق آن مطالبه می‌کند، از حقوق معینی برخوردار است، می‌داند که فرد دیگری هم حضور دارد و دفاع از حقوق او یعنی دفاع از حقوق خودش. پس شهروندی نه تنها به معنای سکونت در یک شهر به مدت مشخص که به معنای مجموعه‌ای از آگاهی‌های حقوقی، فردی و اجتماعی است. اما آنچه که به بحث ما ارتباط پیدا می‌کند.

گیرد؟ و کدام بنابراین، این سؤال مطرح می‌شود که کدام دسته از حقوق در لایه انسانی قرار می‌دهد؟ در لایه توحیدی و ایمانی؟ آیا ایمان آثار حقوقی مشترکی میان انسان‌ها را در پی دارد؟ یا گفته می‌شود که حضرت علی (ع) در تقسیم اموال بیت‌المال، درجات ایمان را وارد نمی‌کردند؛ بنابراین سؤال این است که آیا از این مطلب فوق می‌توان نتیجه گرفت که مراتب

ایمان در حقوق اجتماعی، مؤثر نیست؟ یعنی اگر ما بخواهیم یک توزیع اجتماعی داشته باشیم نباید ایمان و عدم ایمان را دخیل بدانیم؟

الف: خواجه نصیرالدین طوسی؛ ایشان به‌عنوان یکی از متکلمین امامیه می‌گویند ایمان یعنی تصدیق به قلب و لسان با هم.

ب: علامه حلی؛ ایشان می‌گویند ایمان تصدیق است و دلیل آن هم نقل اهل سنت و نقل شرع است.

د: شیخ مفید؛ ایشان بر این باور است که امامیه بر این عقیده اتفاق نظر دارند که اسلام غیر از ایمان است و هر مؤمنی مسلمان است درحالی‌که هر مسلمانی مؤمن نیست.

ح: امام خمینی (ره): امام خمینی (ره) هم، مانند بیشتر علمای شیعه از ایمان و کفر مباحثی را ذکر کرده‌اند. البته باید توجه کرد که ایشان گاهی این مفهوم را از منظر و جنبه فقهی لحاظ کرده‌اند؛ مثلاً بحث نجس بودن کافر و... و گاهی این بحث را از جهت کلامی و عرفانی در التعلیق‌ه علی الفوائد الرضویه، دنبال کرده است و گاهی هم از بعد اجتماعی و سیاسی این مسئله را مورد بررسی قرار داده است. از منظر کلامی، امام خمینی (ره)، ایمان را عبارت از تصدیق وجود خداوند و حقانیت او و صفاتش و به‌تبع آن، اعتقاد به وجود ملائکه، کتب و رسولان الهی و عدم فرق بین آنها می‌داند. خلاصه کلام این که ایمان نه آن گونه که اشاعره و مرجئه می‌گویند صرف تصدیق است و نه ایمان فقط عمل است آن گونه که معتزله پنداشته‌اند.

خلاصه:

«منشور حقوق شهروندی» مصوب ۱۳۹۵ با الهام از اسناد بین‌المللی، اصولی را مطرح می‌کند که با وجود انسان‌ها مرتبط هستند. این اصول با ارزش‌های انسانی هم‌راستا و در یک جهت هستند. قانونگذاران هر کشور برای تحقق دادرسی عادلانه، اصول، حقوق و قواعدی را برای تضمین احقاق آن در نظر می‌گیرند. منشور ۱۳۹۵ با وجود حذف بسیاری از محدودیت‌ها و موانع و تغییرات عددی، شکلی و ماهوی قوانین حاکم و گرایش به اعمال اصل تفسیر مضیق

به نفع متهم و قاعده تصاوی سلاح‌ها، در تدوین قوانین اصل را بر لزوم داشتن حق وکیل برای متهم قرار داده است. با این وجود، منشور مذکور خالی از ایرادات و اشکالات حقوقی و اجرایی نیست (بهره‌وری، ۱۳۹۸). حقوق شهروندی به عنوان ضوابط و قواعدی که حقوق فرد و دولت و قلمرو اختیارات آنها را در برابر یکدیگر تعیین می‌کند، از مباحث مهم جهان کنونی است. در حکومت اسلامی ایران، رابطه حقوقی فرد و دولت دارای جایگاه خاصی است و حقوق و امتیازات افراد به طور مبسوط در قانون اساسی تبیین شده است. منابع اصلی حقوق اساسی ایران برگرفته از فقه اسلامی است و اعلام حقوق و آزادی‌های اساسی افراد بنیادی‌ترین بخش آن را تشکیل می‌دهد. اگرچه در قانون اساسی ایران از واژه «حقوق شهروندی» استفاده نشده، اما تعبیری مانند «حقوق ملت»، «حقوق عمومی» و «حقوق فردی و اجتماعی» به کار رفته است. این پژوهش با روش تحلیلی و توصیفی به دنبال بررسی مبانی فقهی و حقوقی حقوق شهروندی در فقه اسلامی است. همچنین مطالعه تطبیقی با نظام حقوق ایران و جایگاه حقوق شهروندی در آن انجام خواهد شد. مطابقت‌ها و مغایرت‌های نظام حقوقی ایران با فقه اسلامی بررسی و پیشنهاداتی برای بروزرسانی منابع فقهی و نظام حقوقی موجود در ایران ارائه خواهد شد. با توجه به جایگاه حقوق شهروندی در حقوق اساسی ایران، مطالعه و بررسی مبانی حقوقی و فقهی آن در نظام حقوقی ایران و تطبیق آن با مبانی اصیل اسلامی ضروری است. در این راستا تحقیقات چندی انجام گرفته است که در ادامه به برخی از آنها اشاره شده است.

جدول شماره ۱: پیشینه تحقیق
Table 1: Research background

نویسندگان Authors	عنوان Title	نتایج Results
نصیری و همکاران (1401)	ارائه الگوی حقوق شهروندی در سازمان‌های دولتی ایران	عوامل علی شامل کیفیت زندگی کاری کارکنان، داشتن آزادی بیان، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، فرهنگ‌سازمانی، اسناد و قوانین بالادستی و عوامل زمینه‌ای شامل آموزش و توسعه، تیم‌سازی، الزامات فرهنگی - اجتماعی، الزامات قانونی، توان اجرایی، زیرساخت فناوری. عوامل مداخله‌گر چالش‌های مدیریتی، چالش‌های سازمانی، موانع قانونی، سیاستی - حاکمیتی بودند. راهبردها شامل کشف استعداد، تفکرگرایی، خودباوری، رسانه‌های جدید، شبکه‌سازی، پیامدها شامل مسئولیت‌پذیری، انسجام‌گرایی، افق بلند، حفظ کرامت، عزت‌نفس و ارزش‌های انسانی بودند. ابعاد حقوق شهروندی شامل سلامتی، آزادی اندیشه، عدالت، حق آموزش و رفع تبعیض بود. بر اساس آزمون معادلات ساختاری مدل تأیید گردید.
محمدی مقدم و همکاران (1400)	جایگاه عرف در تبیین حقوق شهروندی از نظر فقه اسلام با تأکید بر نهج‌البلاغه	حضرت علی (ع) با تأکید بر اصولی همچون جهان‌وطنی، عدالت اجتماعی، آزادی و حقوق انسان‌ها، سعی در نزدیک کردن افراد به یکدیگر و ایجاد احساس توطن تمام انسان‌ها داشته؛ زیرا ایشان در جایگاه مدیری که خود یکی از شهروندان آن است، وظیفه اجرای عدالت و قوانین را بر عهده داشته است. از ویژگی مهم جامعه شهروندمدار که علی (ع) به آن تأکید کرده، قانون‌گرایی، عدالت، برابری افراد جامعه نسبت به یکدیگر و قانون، تقسیم کار و... است.
خدابخش و همکاران (1400)	تکالیف دولت، نسبت به حقوق شهروندی در فقه و حقوق موضوعه	حقوق شهروندی است که دولت موظف به تضمین آن است. مسئولیت متقابل شهروندان در قبال یکدیگر، قانون‌مداری و احترام به قوانین، منع تجاوز به مصالح عمومی و عدم تضییع حقوق دیگران از مهم‌ترین ارکان است که شهروندان موظف به رعایت آن، در جامعه اسلامی هستند و در منشور حقوق شهروندی مصوب ۱۳۹۵ نیز پیش‌بینی شده است. بنابراین از یک سو حقوق افراد باید توسط حکومت اسلامی تأمین و تضمین شود و از سوی دیگر شهروندان باید وظایف خود را در قبال دیگران رعایت نمایند.
تذکری و همکاران (1398)	بررسی تأثیر الگوی توسعه فردی منابع انسانی بر عملکرد سازمانی، اخلاق حرفه‌ای و حقوق شهروندی کارکنان	الگوی توسعه فردی منابع انسانی بر عملکرد سازمانی، اخلاق حرفه‌ای، حقوق شهروندی کارکنان تأثیر مثبت دارد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند در اتخاذ تدابیر توسعه اخلاق حرفه‌ای، عملکرد سازمانی و حقوق شهروندی کارکنان مؤثر باشد.
حبیب‌زاده و فرج‌پور اصل مرندی (1395)	کرامت انسانی و ابتنای حقوق بشری و شهروندی مندرج در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر آن	نگارندگان با پیش‌فرض اینکه حق‌های بشری در فضای جامعه مطلق و بی‌قید نیستند، در پی نشان دادن کرامت اکتسابی و ارزشی به‌عنوان مبنای حقوق شهروندی هستند و اینکه حکومت مشروع و حقانی باید بر این مبنای، به وضع حقوق شهروندی مبادرت ورزد و حکومت دینی ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست. ضمن تأیید وجود ارزش‌های مشترک بشری، باید پذیرفت در هر جامعه‌ای، ارزش‌های مخصوصی وجود دارد. در نهایت سعی بر این است که در قانون اساسی، تفکیک و اسلوب مذکور استخراج و چگونگی برخورداری از کرامت اکتسابی نشان داده شود.

گزارش قرآن از دنیا و ارتباط آن با آخرت و محوریت خداشناسی و توحید عبادی و نقش و اهمیت آن در پیشرفته دانستن جوامع اسلامی مسئولیت حاکمیت و دولت‌ها در برابر رعایت و حفظ و توسعه پایدار حقوق شهروندی در زمینه حقوق مدنی، حقوق سیاسی، حقوق اقتصادی - اجتماعی، حقوق فرهنگی و حقوق قضایی و همچنین تعهد آحاد جامعه بشری در مقابل آن از جمله مباحثی است که از دیدگاه قرآن در این مختصر مورد توجه و بررسی قرار گرفته است.	زمینه‌های حقوق شهروندی در قرآن	خزائی و مرادخانی (1394)
فرهنگ سازمانی به طور مستقیم و غیرمستقیم بر رفتار شهروندی سازمانی تأثیر بسزایی دارد. حمایت سازمانی درک شده بر رفتار شهروندی سازمانی تأثیر می‌گذارد. در این میان مسیر شغلی چه به صورت مستقیم و چه غیرمستقیم بر رفتار شهروندی سازمانی تأثیری ندارد.	تأثیر محیط کار، فرهنگ سازمانی و مسیر شغلی بر رفتار شهروندی سازمانی	اوتارینی و ریانتو ^۷ (2024)
معنویت محیط کار بر رفتار شهروندی سازمانی تأثیر نمی‌گذارد، اما بر تعهد سازمانی تأثیر مثبت دارد. همچنین تعهد سازمانی بر رفتار شهروندی سازمانی تأثیر مثبت دارد. یافته‌های عمده این است که تعهد سازمانی به‌عنوان متغیر میانجی در رابطه بین معنویت محیط کار و رفتار شهروندی سازمانی عمل می‌کند.	رابطه معنویت محیط کار، تعهد سازمانی و رفتار شهروندی سازمانی	بیونامی ^۸ و همکاران (2021)
فرهنگ سازمانی، عدالت سازمانی و تعهد سازمانی به طور جزئی یا همزمان بر رفتار شهروندی سازمانی تأثیر مثبت و معناداری دارند.	تأثیر فرهنگ سازمانی، عدالت سازمانی و تعهد سازمانی بر رفتار شهروندی سازمانی	وینارسیه و ریانتو ^۹ (2020)
این مقاله به تکامل زمانی رفتار شهروندی سازمانی می‌پردازد و جزئیات دقیقی از توسعه آن از زمانی که برای اولین بار مفهوم سازی شد تا کنون ارائه می‌دهد که در آن رفتار شهروندی سازمانی برای نشان دادن اثربخشی و عملکرد سازمانی استفاده شده است.	مروری تاریخی بر توسعه رفتار شهروندی سازمانی و پیامدهای آن برای قرن بیست و یکم	اوکامپو ^{۱۰} و همکاران (2018)

از اهداف تحقیق حاضر این هست که شاخص‌های حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی در مدیریت بهره‌وری منابع انسانی می‌باشد. و در این راستا. اهداف زیر دنبال می‌شود:

۱. تعیین مدل حقوق شهروندی.

۲. تعیین ابعاد و مؤلفه‌های حقوق شهروندی.

۳. تعیین عوامل تأثیرگذار بر حقوق شهروندی.

۴. تعیین میزان اعتبار مدل طراحی شده.

7. Utarini & Riyanto

8. UTAMI

9. winarsih and Riyanto

10. Ocampo

شکل شماره ۱: الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی (منبع: یافته‌های تحقیق)

Figure 1: The model of citizenship rights from the point of view of Islamic (source: research findings)

ابزار و روش

پژوهش حاضر از نوع کیفی - کمی می‌باشد که در بخش کیفی با بررسی متون و مواد قانونی مرتبط با موضوع مورد مطالعه و بررسی قرار خواهد گرفت. جامعه آماری پژوهش حاضر در بخش کیفی تمامی متون، کتب، مقالات و... مرتبط با موضوع تحقیق می‌باشد همچنین جامعه آماری این تحقیق شامل ۲۰ نفر خبره حوزه حقوق شهروندی و اساتید رشته حقوق می‌باشد. در بخش کیفی پژوهش حاضر به منظور بررسی نقش شاخص‌های حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی در مدیریت بهره‌وری نیروی انسانی بر اساس روش کتابخانه‌ای اطلاعات

گردآوری و برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون^{۱۱} استفاده شده است. یکی از روش‌های ساده و کارآمد تحلیل کیفی، تحلیل مضمون است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۵۹). داده‌هایی که می‌تواند با روش تحلیل مضمون مورد ارزیابی قرار بگیرد، اعم از داده‌های متنی، مصاحبه‌ها و داده‌های مشاهده‌ای متنی شده است. تحلیل مضمون برای تفسیر داده‌ها، هم در رویکرد استقرایی و هم در رویکرد قیاسی، کاربرد دارد (دهقانی پوده و پاشایی هولاسو، ۱۳۹۹، ۲۴). با توجه به نوع روش تحقیق اشاره شده،

در این پژوهش به‌منظور طراحی الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی و نقش آن در ارتقاء نظام مدیریت بهره‌وری سرمایه انسانی از سخنرانی‌ها، یادداشت‌ها، مصاحبه‌ها و مقالات موجود پیرامون موضوع حقوق شهروندی در اسلام و فقه استفاده شده است که به صورت اجمالی در جدول (۲) ارائه شده است. لازم به توضیح است؛ محقق برای رسیدن به الگوی حقوق شهروندی، ابتدا اقدام به مطالعه منابع در دسترس و معتبر تو صیف‌کننده ابعاد و مؤلفه‌های حقوق شهروندی کرده و با استخراج کدهای باز اولیه، به منابع دیگر مراجعه و مورد بازبینی مکرر قرار داده است تا مقولاتی را که تناسب بیشتری با کدهای استخراجی از خصوصیات و ویژگی‌های حقوق شهروندی دارد در الگو باقی بمانند. در نهایت برای اطمینان بیشتر، مقولات شناسایی شده در اختیار ۲۰ نفر از خبرگان حوزه حقوق شهروندی و اساتید رشته حقوق عمومی قرار گرفت و مقولات به‌منظور اعتبارسنجی از منظر میزان دستیابی به هدف تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه مراحل رسیدن به این هدف توضیح داده شده است. در آخر به‌منظور آزمون مدل در جامعه آماری از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری روش حداقل مربعات جزئی با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است.

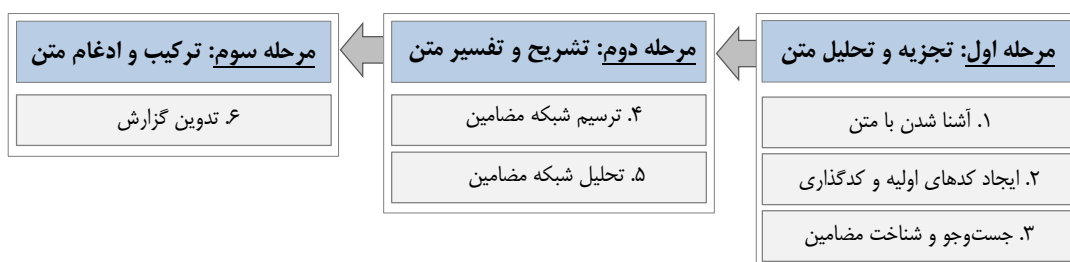
جدول شماره ۲: برخی از اسناد مورد بررسی (منبع: یافته‌های تحقیق)

Table 2: Some of the examined documents (source: research findings)

ردیف	منبع	توضیحات
1	قرآن کریم و نهج البلاغه	(الجائیه، 18 تا 19)
2	احمدی طباطبایی (1388)، طباطبایی (1374)، مطهری (1390)	احادیث پیامبر اکرم (ص) و امام علی (ع)
3	خان‌بیگی (1393)، احقر و محمدی، 1394	مصوبات شهرداری در باب حقوق شهروندی
4	قربانی و لاهیجی (1379)	آموزه‌های اسلامی در مورد حقوق شهروندی
5	«منشور حقوق شهروندی» مصوب 1395	دیدگاه‌های امام خمینی (ره)، ماده 85-94
6	مطهری (1382)، جوادی آملی (1385)	(خطبه 216 نهج البلاغه)، (حکمت: 50)
7	احمد پور (1399)	(نهج البلاغه، نامه 53)
8	طباطبایی (1374)، بهرو (1398)، النجفی (1362)	در باب حقوق شهروندی
9	هیوود (1383)، تیلا (1389)	-
10	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (1358)	اصول دوم، سوم، چهارم، دوازدهم، سیزدهم، چهاردهم، بیستم، بیست و یکم
11		اصل 167 قانون اساسی
12		صد و پانزدهم، و صد و شصت و سوم

یافته‌ها

روش تحلیل مضمون دارای سه مرحله و شش گام می‌باشد که در شکل شماره (۲) آورده شده است.

شکل شماره ۲: فرآیند گام و گام تحلیل مضمون و تحلیل شبکه مضامین

Figure 2: The step-by-step process of theme analysis and theme network analysis

مرحله اول. تجزیه و تحلیل متن: در این مرحله سه گام جهت تجزیه و تحلیل متن وجود دارد که عبارت هستند از: ۱. آشنا شدن با متن، ۲. ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری باز و ۳. جست‌وجو و شناخت مضامین که در جدول شماره (۳) برخی از آن‌ها اشاره شده است.

جدول شماره ۳: مؤلفه‌های الگوی حقوق شهروندی استخراج شده از متون مقالات (کدگذاری باز)
Table 3: The components of the model of citizenship rights extracted from the texts of the articles (Open Coding)

کدگذاری باز Open coding	نمونه متن پژوهش‌ها Sample research text	کدها Codes	منبع Resource
- نقش احزاب و تشکل‌های سیاسی	نقش احزاب و تشکل‌های سیاسی با ظهور دموکراسی و مردمی شدن امور سیاسی یا حق طبیعی شهروندان برای مشارکت در امور تصمیم‌گیری‌های راجع به اعمال اقتدار عملی، رقابت بر سر زمامداری از یک طرف و اندیشه راهیابی و رهبری برای رهبر حکومت بهتر از طرف دیگر، افزایش یافته است.	E0101	(تیلا، 1389)
- مطبوعات و رسانه	اصل بیست و چهارم قانون اساسی مقرر داشته: نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آن که مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند	E0102	
- نظارت فردی	نظارت فردی به وسیله بویژه اعمال آزادی‌های بیان، مطبوعات درخواست ابطال مصوبات نامشروع قوه مجریه قابل انجام است در حالی که چهره‌های سازمان یافته و جمعی این حق نظارت را می‌توان در قالب ایجاد تشکل‌های سیاسی، انجمن‌های صنفی، سازمان‌های غیر دولتی یا برگزاری اجتماعات و راهپیمایی‌ها، برگزاری همه پرسی یا رفراندوم، انتخابات ... مشاهده نمود.	E0103	
- تفریح و گردش	ماده (۸۵) آرامش، شادابی و امید به آینده‌ای بهتر، خودسازی معنوی و توان‌افزایی اجتماعی، برخورداری از زندگی امن و آرام، داشتن فرصت و امکان برای همراهی بیشتر با خانواده، تفریح، ورزش و گردشگری حق هر شهروند است.	E0401	(قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، 1358)
- رفاه عمومی	ماده (۸۶) حق هر شهروند است که از رفاه عمومی و تامین اجتماعی و خدمات امدادی بهره‌مند شود.	E0402	
- بیمه بیکاری	ماده (۸۷) حق شهروندان است که در صورت بیکاری ناخواسته، طبق قانون از حقوق بیمه بیکاری برخوردار شوند.	E0403	
- بهداشت و سلامت عمومی	ماده (۹۴) شهروندان حق دسترسی به کالاها و خدمات استاندارد را دارند به‌گونه‌ای که بهداشت یا سلامت آن‌ها را با مخاطره مواجه نکند.	E0404	

در گام سوم کدها در سطح کلان‌تری مورد تحلیل قرار گرفت (مرحله کدگذاری محوری). در این مرحله کدها در مضمون مربوطه جایگذاری گردید و به‌منظور کاهش داده‌ها به مجموعه‌ای از مضامین مهم پذیرفتنی و کنترل‌پذیر تلاش گردید مضامین تعریف شده، به اندازه کافی، غیرتکراری باشد تا مجموعه ایده‌های مطرح شده در بخش‌هایی از متن را شامل شود. مضمون-های اولیه به تعداد ۸۶ مورد که به برخی از آن‌ها در جدول شماره ۲ اشاره شده است، استخراج گردید که پس از بازخوانی‌های مکرر این تعداد به ۵۳ مورد کاهش یافت. بخشی از نتایج این گام به صورت نمونه در جدول شماره (۴) آورده شده است.

جدول شماره ۴: نمونه‌ای از نتایج تحلیل متون در قالب مفاهیم و کدگذاری باز (کدگذاری محوری)
Table 4: An example of text analysis results in the form of concepts and open coding (Axial coding)

مفاهیم Concepts	کدهای باز (مضمون‌های پایه) Open source (basic topics)
آزادی‌خواهی Freedom Seeking	E0102, E0601, E0904, E0907, E0905, E1106, E0710, E1620, E1602
عدالت‌محوری Justice-Oriented	E0504, E0602, E0606, E0907, E0910, E0708
عقلانیت Rationality	E0304, E0701, E0916, E1001, E1101, E0717, E1611, E0807, E1209, E0718, E0815, E1217, E1401, E0713, E0711
عبودیت Being a Slave	E0301, E0306, E0814, E0815, E0820, E1206, E1402, E1222
شکرگزاری Thanksgiving	E0101, E0705, E0908, E1205

مرحله دوم. تشریح و تفسیر متن: در این مرحله با تجمیع و دسته‌بندی کدگذاری باز و مضامین، تعداد ۱۴ مفهوم و ۵ مقوله شناسایی گردید.

جدول شماره ۵: مقوله‌ها و مفاهیم شناسایی شده برای حقوق شهروندی (کدگذاری انتخابی)
Table 5: Categories and concepts identified for citizenship rights (Selective Coding)

مفاهیم Concepts	مقوله category	ردیف row
عقلانیت، عبودیت، آزادی‌خواهی، عدالت‌محوری، شکرگزاری	کرامت انسانی	1

نظارت فردی و جمعی، مطبوعات و رسانه‌های گروهی، احزاب و تشکل‌های سیاسی	نظارت شهروندان بر مدیران	2
خدمتگزاری، عدالت محوری	تحقق عدالت و خدمتگزاری	3
رفاه عمومی و اجتماعی، حق دادخواهی	حقوق شهروندی و استانداردهای رفاهی	4
مشارکت اجتماعی و اقتصادی، مشارکت فرهنگی و سیاسی	حقوق شهروندی و مشارکت	5

مرحله سوم. ترکیب و ادغام متن: پس از تدوین مجموعه کاملی از مضامین نهایی تحقیق، در این مرحله، تحلیل و تدوین گزارش نهایی تحقیق صورت گرفته است.

جدول شماره ۶: مضمون‌های نهایی جدول برای الگوی حقوق شهروندی

Table 6: The final contents of the table for the model of citizenship rights

منابع Resources	مفاهیم Concepts	مقوله category
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸)، صالحی و سروری مجد (۱۳۹۴)، مطهری (۱۳۹۳)، دشتی (۱۳۸۴)، شیخ طوسی (۱۳۶۴)، فضل‌الله (۱۳۶۶)، صانعی‌پور (۱۳۷۶)، ابن سینا (۱۳۷۹)، مجلسی (۱۳۸۶)	عقلانیت، عبودیت، آزادی، خواهی، عدالت محوری، شکرگزاری	کرامت انسانی
تیلا (۱۳۸۹)، قربانی و لاهیجی (۱۳۷۹)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸)	نظارت فردی و جمعی، مطبوعات و رسانه‌های گروهی، احزاب و تشکل‌های سیاسی	نظارت شهروندان بر مدیران
قرآن (حدید ۲۵)، نهج البلاغه (نامه ۵۳)، مطهری (۱۳۹۳)، احمدپور (۱۳۹۹)، فضل‌الله (۱۳۶۶)، صالحی و سروری مجد (۱۳۹۴)	خدمتگزاری، عدالت محوری	تحقق عدالت و خدمتگزاری
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸)	رفاه عمومی و اجتماعی، حق دادخواهی	حقوق شهروندی و استانداردهای رفاهی
خان‌بیگی (۱۳۹۳)، احقر و محمدی (۱۳۹۴)، علوی‌تبار (۱۳۸۰)، طباطبایی (۱۳۷۴)، شهیدثانی (۱۴۱۵)، جوادی آملی (۱۳۸۵)	مشارکت اجتماعی و اقتصادی، مشارکت فرهنگی و سیاسی	حقوق شهروندی و مشارکت

اعتبارسنجی: در این مرحله جهت اعتبارسنجی مقوله‌ها، مفاهیم و شاخص‌های شناسایی شده برای طراحی الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی و نقش آن در ارتقاء نظام

مدیریت بهره‌وری سرمایه انسانی از طریق نظرسنجی از خبرگان استفاده شده است. خبرگان مورد استفاده جهت اعتبارسنجی دارای شرایط: ۱. اساتید و خبرگان دارای مدرک دکترای تخصصی حقوق و مدیریت و ۲. اساتید و خبرگانی که در زمینه مباحث اسلامی - اعتقادی صاحب نظر هستند، می‌باشند. اعتبارسنجی به این صورت که مقوله‌ها، مفاهیم و شاخص‌های شناسایی شده در قالب پرسشنامه‌ای در اختیار ۲۰ تن از خبرگانی قرار گرفت و با اعلام و اعمال نظرات خبرگان، مقوله‌ها، مفاهیم و شاخص‌های شناسایی شده از طریق روش تحلیل مضمون مورد تأیید آن‌ها قرار گرفتند.

بخش کمی: آزمون مدل

در تحقیق حاضر به منظور آزمون مدل در جامعه آماری از مدل‌سازی معادلات ساختاری مبتنی بر *حداقل مربعات جزئی*^{۱۲} (PLS) استفاده شده است. در ابتدا به منظور برآورد پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده گردید که با توجه به مقادیر به دست آمده در جدول زیر به دلیل بالاتر بودن از مقدار ۰/۷، پایایی مقوله‌ها مورد تأیید است.

جدول شماره ۷. پایایی متغیرهای تحقیق

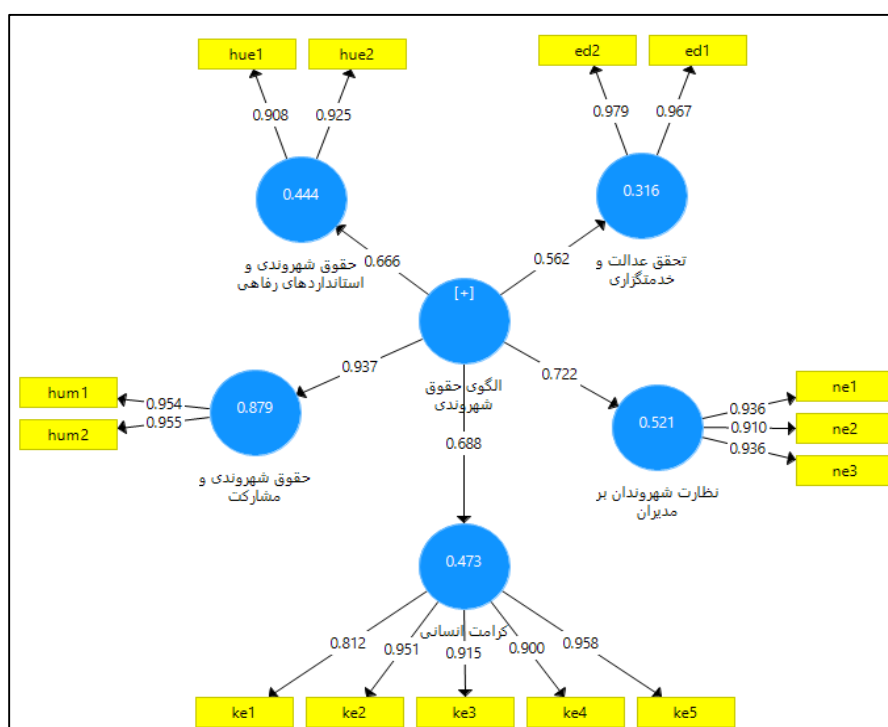
Table 7: Reliability of research variables

آلفای کرونباخ Cronbach's alpha	پایایی ترکیبی (CR) Composite Reliability	مقوله‌ها Categories
0.96	0.961	کرامت انسانی
0.981	0.974	نظارت شهروندان بر مدیران
0.96	0.962	تحقق عدالت و خدمتگزاری
0.90	0.911	حقوق شهروندی و استانداردهای رفاهی

12. Partial Least Square (PLS)

0.969	0.971	حقوق شهروندی و مشارکت
-------	-------	-----------------------

در شکل (۳) بارهای عاملی مدل پژوهش ارایه شده است. قدرت رابطه متغیر پنهان و متغیر قابل مشاهده به وسیله بار عاملی نشان داده می‌شود. اگر بار عاملی کمتر از ۰/۴ باشد رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف نظر می‌شود. بار عاملی اگر بزرگتر از ۰/۶ و نزدیک به یک باشد خیلی مطلوب است. همان‌طور که ملاحظه می‌گردد بارهای عاملی تمامی متغیرهای مدل بیشتر از ۰/۴ می‌باشد بنابراین مدل مطلوب است (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳).

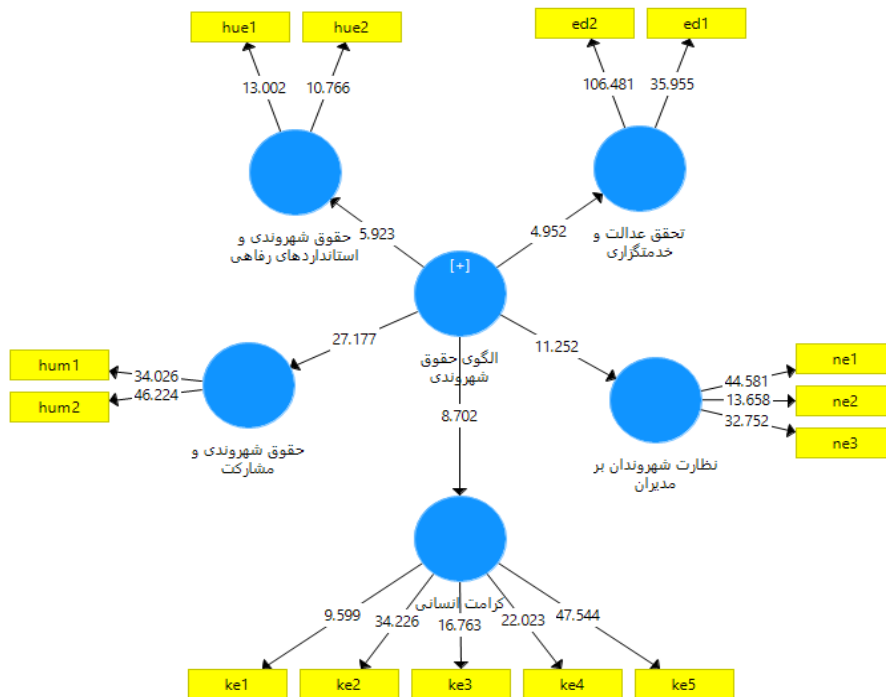
شکل شماره ۳: بارهای عاملی الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی و نقش آن در

ارتقاء نظام مدیریت بهره‌وری سرمایه انسانی

Figure 3: The factor loading of the model of citizenship rights from the perspective of

Islamic jurisprudence and foundations and its role in improving the human capital productivity management system.

شکل (۴) ضرایب معنی‌داری متغیرهای مدل پژوهش را نشان می‌دهد. هر چه میزان ضرایب مسیر بیشتر از ۱/۹۶ باشد مورد تأیید می‌باشد. با توجه به مقادیر به دست آمده در شکل (۴)، نتیجه گرفته می‌شود تمامی ضرایب معنی‌داری متغیرهای مدل مورد تأیید می‌باشد (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳).

شکل شماره ۴: ضریب معنی‌داری الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی و نقش آن در ارتقاء نظام مدیریت بهره‌وری سرمایه انسانی

Figure 4: The significant coefficient of the model of citizenship rights from the perspective of Islamic jurisprudence and foundations and its role in improving the human capital productivity management system

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت مسئله پژوهش و همچنین مروری بر ادبیات و پیشینه تحقیق ضرورت طراحی ارایه‌ی مدل حقوق شهروندی و نقش آن در نظام مدیریت از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی (احساس گردید محقق در گام‌های اول ابتدایی تحقیق و با توجه به مطالعات اولیه خود در زمینه موضوع پژوهش به این نکته رسید که محققان گذشته اجماع قابل توجهی در خصوص تعریف انواع و ابعاد مختلف حقوق شهروندی ندارند بررسی‌ها نشان می‌داد که از دید برخی از صاحب‌نظران دلیل اصلی تحقق نیافتن چنین اجماعی، عدم توجه مناسب به ماهیت چندوجهی حقوق شهروندی بود. حقوق شهروندی یک مفهوم نسبتاً گسترده در زمینه‌ی حقوق و مدیریت نظام اداری است و توجه به حقوق شهروندی در دل تحقیقات رشته‌ی حقوق و مدیریت نظام اداری یافت می‌شود با توجه به گستردگی تحقیقات در خصوص حقوق شهروندی هم در حوزه حقوق و هم مدیریت نظام اداری، احتمال طراحی مدلی جامع که بتواند قابلیت استفاده در سازمانهای دولتی ایران را داشته باشد ضعیف جلوه می‌داد. بنابراین اتخاذ روشهای ترکیبی که میتواند حاصل تحقیقات گذشته را به صورت نظام مند در بیاورد و به پژوهشگران در دست یافتن به الگوهای منظم یاری رساند، ضروری به نظر رسید. بر این اساس رویکرد نسبتاً جدید فراترکیب هنوز به طور گسترده در این حوزه استفاده نشده و می‌توانست ابزار ارزشمندی برای تسهیل در رویه ساخت تئوری از طریق ترکیب نظام مند باشد برای طراحی و ارایه مدل مفهومی پژوهش انتخاب گردید. سپس بر اساس این ابعاد مولفه‌ها و شاخص‌ها الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی ارائه شد. در نهایت ۵ مقوله ۱۴ مفهوم و ۸۶ شاخص برای الگو مشخص گردید. در ادامه پژوهش از تکنیک تحلیل عاملی تأییدی برای آزمون و تأیید مدل کاربردی بودن مدل و همچنین مشخص کردن اهمیت و رتبه هر یک از متغیرها استفاده شده است. با توجه به شکل (۲) چون اعداد معناداری بدست آمده از آزمون t برای تمامی

مسیرهای بین‌الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی و نقش آن در ارتقاء نظام مدیریت بهره‌وری سرمایه انسانی بزرگتر از ۱/۹۶ می‌باشد بنابراین در سطح خطای ۰/۰۵ رابطه بین حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی و مقوله‌های معنی‌دار بوده و این مقوله‌ها بخوبی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی را اندازه‌گیری می‌نمایند. به طور کلی با توجه به نتایج به دست آمده از شکل‌ها و جداول مربوطه و همچنین مقادیر به دست آمده برای بارهای عاملی و ضرایب معنی‌داری ارتباط بین حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی - مقوله‌ها - مفاهیم - کدها مورد تأیید قرار گرفت. در نتیجه‌گیری کلی از این بخش، ابعاد و مؤلفه‌ها و نتایج‌الگوی نهایی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی با ضریب اطمینان ۹۵ درصد دارای وابستگی و انسجام مطلوبی می‌باشد بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان گفت که هر ۵ مقوله ۱۰ کرامت انسانی ۲ نظارت شهروندان بر مدیران. تحقق عدالت و خدمتگزاری. حقوق شهروندی و استانداردهای رفاهی ۵ حقوق شهروندی و مشارکت بررسی شده وزن معناداری را ایجاد کرده‌اند و در سطح اطمینان ۹۵ درصد توانسته‌اند بار عاملی معناداری داشته باشند.

مطالعات صورت گرفته در زمینه حقوق شهروندی توسط اوتاریخی و زیانتو (۲۰۲۴)، یونامی و همکاران (۲۰۲۱)، وینارسیه و ریانتو (۲۰۲۰)، اوکامپو و همکاران (۲۰۱۸)، خان بیگی (۱۳۹۳) احقر و محمدی (۱۳۹۴) قربانی و لاهیجی (۱۳۷۹) هیوود (۱۳۸۳)، تیلا (۱۳۸۹)، طباطبایی (۱۳۷۴)، بهرو (۱۳۹۸)، النجفی (۱۳۶۲) بر ابعاد شناسایی شده برای الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی تأکید داشته‌اند که اجماع در مقوله‌ها وجود نداشت که در تحقیق حاضر با استفاده از دو گام اشاره شده مقولات شناسایی گردید.

در نهایت در ادامه به برخی پیشنهادات کاربردی در راستای نتایج تحقیق اشاره می‌گردد که منطبق بر ۵ مقوله شناسایی شده الگوی حقوق شهروندی از دیدگاه فقه و مبانی اسلامی می‌باشد. **نخست) کرامت انسانی:** قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در تضاد با کرامت انسانی است.

این تناقض هم در داخل قانون و هم با نظام بین‌المللی حقوق بشر وجود دارد. **دوم) تحقق عدالت و خدمتگزاری:** در اسلام و ایران، تحقق عدالت و خدمتگزاری حکومت اسلامی، مبنای اصلی حقوق شهروندی است. حکومت اسلامی برای خدمت به مردم ایجاد شده و حاکمان، خدمتگزاران شهروندان هستند.

سوم) نظارت شهروندان بر مدیران سازمان‌ها: نظارت شهروندان بر عملکرد حکمرانان و مدیران سازمان‌ها، یکی از پایه‌های اصلی حقوق شهروندی در نظام اسلامی و جمهوری اسلامی ایران است. این نظارت که در قالب‌های مختلفی مانند امر به معروف و نهی از منکر، و سایر سازوکارهای قانونی انجام می‌شود، علاوه بر اینکه تضمینی برای حسن انجام وظایف توسط حاکمان و کارگزاران است، زمینه را برای مطالبه حقوق شهروندان و شکل‌گیری جامعه‌ای آرمانی و مطلوب فراهم می‌کند.

پنجم) حقوق شهروندی و استانداردهای رفاهی: رفاه اجتماعی به وضعیت مطلوب اقتصادی، اجتماعی و سیاسی یک جامعه اطلاق می‌شود که در آن کرامت انسانی حفظ شده، افراد جامعه نسبت به یکدیگر احساس مسئولیت می‌کنند و توانمندی‌هایشان ارتقا می‌یابد.

حقوق شهروندی نیز از جمله مفاهیم نو پدیداری است که به طور ویژه به برابری و عدالت توجه دارد و در نظریات اجتماعی، سیاسی و حقوقی جایگاهی پیدا کرده است. شهروندی وقتی تحقق می‌یابد که همه افراد یک سازمان از کلیه حقوق مدنی و سیاسی برخوردار باشند و به فرصت‌های مورد نظر زندگی از حیث اقتصادی و اجتماعی دسترسی آسان داشته باشند. و کارکنان به عنوان اعضای یک سازمان در حوزه‌های مختلف مشارکت دارند و در برابر حقوقی که دارند، مسئولیت‌هایی را نیز در راستای اداره بهتر جامعه و ایجاد نظم بر عهده می‌گیرند، این مقاله به بیان مفهوم و مولفه‌ها و شاخص‌های حقوق شهروندی براساس فقه و مبانی اسلامی می‌پردازد، و تأثیر آن را در رعایت مدیریت بهره‌وری منابع انسانی مورد واکاوی قرار می‌دهد و بیان می‌دارد که رعایت و تضمین مدیریت بهره‌وری منابع انسانی جز در سایه تحقق شاخص‌های

حقوق شهروندی امکان‌پذیر نیست.

تعارض منافع

نویسندگان هیچگونه تعارض منافی ندارند.

References

- Abedi Ja'fari, H., Taslimi, M. S., Faghihi, A., & Sheikhzade, M. (2011). Thematic Analysis and Thematic Networks: A Simple and Efficient Method for Exploring Patterns Embedded in Qualitative Data Municipalities). *Strategic Management Thought*, 5(2), 151-198 [In Persian].
doi: 10.30497/smt.2011.163
- Ahgar, Sayedah Mehsa and Mohammadi, Mohammad Ali, (2015), *Citizens, Citizen Rights and Participation*, Annual Conference on Architecture, Urban Planning and Urban Management Research, Tehran [In Persian].
<https://www.sid.ir/paper/826526/fa>
- Ahmadi Tabatabai, Seyyed Mohammad Reza (2009), Citizen's Rights with Emphasis on the Constitution of the Islamic Republic of Iran, *First Line Quarterly*, Islamic Revolution Approach, 3rd Year, Number 8 [In Persian].
<https://www.sid.ir/paper/506377/fa>
- Alevi Tabar, Alireza (2011). The model of citizens' participation in the administration of city affairs. Tehran: Publications of the Organization of Municipalities of Iran [In Persian].
- Ali Ahmadpour Bekhwani, (2020), a book of reflections on the political rights of the Iranian nation, *Qonun Yar Publications* [In Persian].
- Al-Najafi, Mohammad Hassan (1983). Jawaharlal Kalam (Vol. 21). Tehran: Dar Ketub al-Islamiya [In Persian].
- Al-Shirazi, Sayed Mohammad (1988). *Jurisprudence* (Volume 48). Beirut: Darul Uloom [In Persian].
- Avareh, K., Asadian, A., & Mardani, N. (2022). Duties of the government, regarding citizenship rights in jurisprudence and subject law. *Strategic Studies of Jurisprudence and Law*, 3(Special Issue), 161-179. [In Persian]. **doi: 10.22034/ejs.2022.329135.1160**
- Avicenna, Abu Ali Hossein bin Abdullah, (2016), *Al-Nafs Man Kitab Al-Shafa*, Qom: Tablighate Office of Qom Seminary [In Persian].
- Dashti, Mohammad, (2009), *translated by Nahj al-Balagheh*, 8th edition, Tehran: Golestan Adab [In Persian].
- Dehghani Poodeh, H., & Pashaei Holasoo, A. (2020). Developing the command model of Martyr Qassem Soleimani. *Scientific Journal of Islamic Management*, 28(2) [In Persian]. **20.1001.1.22516980.1399.28.2.2.9**

- Fazlullah, Mohammad Javad, (1987), an analysis of the life of Imam Reza (a.s.), Mashhad: Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation [In Persian].
- Habibzadeh, T., & Farajpour Aslemandi, A. (2016). Human Dignity and Reliance of Human Rights and Citizen's Rights Enshrined in The Constitution of The Islamic Republic of Iran on Human Dignity. *Public Law Studies Quarterly*, 46(1), 115-137. [In Persian]. doi: **10.22059/jplsq.2016.57468**
- Heywood, Andrew, (2014) Introduction to political theory, Abdurrahman Alam, Tehran, *Nashreqoms* [In Persian].
- Javadi Amoli, Abdullah (2006). *Right and duty in Islam*. Qom: Esra Publications [In Persian].
- Khan Beigi, Mohammad Ahmad, (2014), *promoting social participation of citizens in the management of urban affairs*, selected articles of the National Conference on Urban Planning, Urban Management and Sustainable Development [In Persian].
- Khaza'ee A R, MoradKhanee A. (2015), The Themes of Citizenship Rights in the Quran. 3; 9 (17) :67-96, [In Persian]. URL: <http://pnmag.ir/article-1-274-fa.html>
- Majlesi, Mohammad Baqer, (2016), Bihar al-Anwar, Volume 1, Tehran: *Dar al-Kitab al-Islamiya* [In Persian].
- Mohammadi Moghaddam, S., bahrehmand, M., & Afzali Gorouh, R. (2022). The place of custom in explaining citizenship rights according to Islamic jurisprudence based on Nahj al-Balaghah. *International Relations Researches*, 11(4), 239-265. [In Persian]. doi: **10.22034/irr.2022.349854.2217**
- Mohsenin, Shahryar and Esfidani, Mohammad Rahim, (2014), structural equations based on partial least squares approach using Smart-PLS software, Tehran, Mehraban Publishing House, first edition [In Persian].
- Motahri, Morteza (2010). Collection of works (volume 1). Tehran: *Sadra Publications* [In Persian].
- Nasiri, A. K., Abdollahi, B., Jafarina, S., & Kheirandish, M. (2022). Providing a Model of Citizenship Rights in Iranian Governmental Organizations. *Public Management Researches*, 15(55), 179-205. [In Persian]. doi: **10.22111/jmr.2021.36801.5319**
- Ocampo, L., Acedillo, V., Bacunador, A.M., Balo, C.C., Lagdameo, Y.J. and Tupa, N.S. (2018), "A historical review of the development of organizational citizenship behavior (OCB) and its implications for the twenty-first century", *Personnel Review*, Vol. 47 No. 4, pp. 821-862. <https://doi.org/10.1108/PR-04-2017-0136>.
- Salehi, S., & Soroori Majd, A. (2016). The role that Elements of dignity play in human perfection in the views of Imam Reza (AS). *Journal of Razavi Culture*, 4(13), 93-120 [In Persian]. doi: **10.1001.1.23452560.1395.4.13.5.6**
- Saneipour, Mahmoud, (1997), Principles and Basics of Human Dignity, *Tadbir*, No. 75, pp. 34-40 [In Persian]. <https://sid.ir/paper/474449/fa>
- Shahid Thani (1994). *Masalak al-Afham* (Vol. 10). Qom: Institute of Islamic Encyclopaedias [In Persian].

- Sheikh Tusi, Mohammad bin Hasan, (1985), *Tahdhib al-Hakam*, Volume 7, Tehran: Dar al-Kitab al-Islamiya [In Persian].
- Tabatabayi, Mohammad Hossein (1995). *Translation of Tafsir al-Mizan. Translation: Mohammad Baqer Mousavi Hamedani*. Qom: Islamic Publications Office [In Persian].
- Tadzki N., Faizi M., Rouhi Isalo M., & Rasouli A. (2019). Investigating the impact of the individual development model of human resources on organizational performance, professional ethics and citizenship rights of employees. *Journal of Bio-Scientific Research Ethics*, 9(1), 195-211. [In Persian]. <https://doi.org/10.22037/bioeth.v9i1.26922>
- Turner, Bryan S. and Hamilton, Peter (1994). *Citizenship: Critical Concepts*. (Vol, 2). London: Routledge.
- UTAMI, N. M. S., SAPTA, I. K. S., VERAWATI, Y., & ASTAKONI, I. M. P. (2021). Relationship between Workplace Spirituality, Organizational Commitment and Organizational Citizenship Behavior. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(1), 507–517. <https://doi.org/10.13106/JAFEB.2021.VOL8.NO1.507>.
- Utarini, E. D., & Riyanto, S. (2024). The Influence of Work Environment, Organizational Culture, and Career Path on Organizational Citizenship Behavior. *International Journal of Digital Marketing Science*, 1(1), 58–73. <https://doi.org/10.54099/ijdms.v1i1.843>.
- winarsih*, Sri and Riyanto, Setyo (2020) The Effect of Organizational Culture, Organizational Justice, and Organizational Commitment on Organizational Citizenship Behavior (OCB). *International Journal of Management and Humanities*, 5 (1). pp. 12-19. ISSN 23940913.